

Balázs Judit

A változó Egyiptom: a nők és helyzetük

(Vendégtanárként Kairóban – részletek a memoárból)

A nők helyzetére vonatkozóan rengeteg félreértés, tévhit él a nyugati világban. És ez nem véletlen, hiszen a családi élet az iszlám világban a kívülállók részére tabu. Külföldiek számára pedig egyenesen megismerhetetlen. Így csak elképzeléseink, vélelmeink vannak. A rossz ponyvaregényekből, célzatosan rosszindulatú, vagy éppen ellenkezőleg, sziruposra festett világból nagyon torz kép bontakozik ki. Egyrésztől valami keleti pompás mesevilág, másrésztől az elnyomott, kiszolgáltatott, alapvető emberi jogaitól megfosztott nők képe tolul elénk. Egyik sem így igaz.

Talán nagyképűség néhány felületes tapasztalat vagy barátokkal történt beszélgetés alapján bölcsességeket megfogalmazni. Nem is erre teszek kísérletet, hanem megpróbálom a nők társadalmi mobilitásán keresztül bemutatni azt az életet, amit a nők megélnék Egyiptomban. Hangsúlyozom, hogy Egyiptomban, hiszen nagyon nagy különbségek vannak a tekintetben az egyes országok között. Nyilvánvalóan nem összehasonlítható Egyiptom és Afganisztán, hogy csak ezt a legkirívóbb példát említsem.

Talán mondanom sem kell, hogy milyen nagy szerepet játszik a nők helyzetének alakulásában az ország fejlettsége, gazdasági ereje, a tradíciók, és nem utolsósorban az országspecifikus tényezők. Egyiptom esetében a nasszeri időszak szovjetorientációja, az arab szocializmus térhódítása alapvető változásokat hozott.

Tehát milyen változások következtek be a nők életében az elmúlt bő fél évszázad során. Míután a család, mint már írtam, nagyon zárt egység, kívülálló számára megközelíthetetlen. Mégis valami különleges „varázserőnek” köszönhetően a korábban Magyarországon járt doktoranduszaim, hallgatóim, Egyiptomban szerzett barátaim „részlegesen” megnyíltak előttem, és egy kis óvatos betekintést nyertem a családi életbe. Számomra leginkább annak a nyomon követése volt tanulságos, hogy a társadalmi változások függvényében miként alakult át a nők helyzete.

Az elbeszélésekből azonban az is kibontakozott, hogy a távoli, elzárt falvakban sokkal kevésbé tetten érhető a fejlődés, míg értelemszerűen a városi közép- és felső rétegek körében alapvető változásokra került sor.

Ezennel közreadom kedves barátom, közgazdász professzor kollégám elbeszélését arról, milyen változások következtek be a saját családjában. A történet két főszereplője az édesanyja és a lánya, háromgenerációs életút, amiből a középső generáció bemutatása, azaz a saját feleségének elhelyezése ebben a rendszerben, kimaradt. És ez valószínűleg nem véletlen. Jóllehet, kollégám azzal érvelt, hogy tipikus történet az elbeszélése, a falusi asszonyok életére minden bizonnyal nem vonatkozott.

A történet

Amiről beszámolni szeretnék, az a nők helyzetében bekövetkezett változások sora az elmúlt fél évszázad során. Csupa olyan megfigyelésről szeretnék szót ejteni, amit saját szememmel láttam, és tipikusnak találtam, így értelemszerűen nem beszélek olyan történésekről, ami csak sajátosan a mi családjunkra vonatkozott, és így az általános fejlődési sémába nem illeszthető.

Amikor az első kísérletet tettem, hogy anyám és lányom életét összehasonlíthassam, magam is elcsodálkoztam a különbségen. Azon az intellektuális és pszichológiai emancipáción, amit a lányom generációja elért. A lányom dolgozik, és munkaideje kora reggeltől délutánig tart. Nem rutinmunkát végez, hanem olyan tevékenységet, ami kreativitást igényel. Munka előtt és után foglalkozik a kisfiával, vezeti a háztartást, és természetesen törődik a férjével is. De ez nem minden. Posztgraduális képzésen vesz részt, és ezért hetente több alkalommal esti oktatásra siet, kocsiba ül, és keresztülhajt a zsúfolt, idegtépő forgalmon a város másik részébe, ahol az egyetem van. Természetesen az órákra készülnie, vizsgáznia, kutatómunkát végeznie kell. És mindezek mellett sokkal több gondot fordít a megjelenésére, ruháinak kiválasztására, mint amit édesanyám valaha is tett. Ügyel arra is, hogy a lakásuk kényelmes és elegáns legyen.

Ezzel szemben mit is csinált az édesanyám? Ha össze szeretném hasonlítani azzal, hogy mit is kezdett az idővel, ami rendelkezésére állt? Hát, hol is kezdjem? Édesanyám soha nem dolgozott. Nem járt felsőbb iskolákba. Soha nem tanult meg autót vezetni. És szinte soha nem törődött azzal, hogyan szépítkezzen, hogyan tegye vonzóbbá a külsejét.

Akkor még nem volt videó, televízió, és alig-alig tudok visszaemlékezni arra, hogy feltett volna egy lemezt a gramofonra vagy kinyitotta volna a rádiót. Nagyon ritkán ment moziba vagy színházba, hát tulajdonképpen alig hagyta el a házat. De a lányom még abban is ügyesebb volt, hogy megfelelő játékokat válasszon ki a fiának. Anyám idejében ez egyáltalán nem volt fontos. De nem csak neki, másnak sem. És miért volt mindez, talán nem volt ideje? De hát mit is csinált egész nap? A konyha foglalta le? Igen. A főzés, meg általában minden, ami az étkezéssel függött össze. Szinte egész napját a konyhában töltötte, jöllehet, ez egy kicsi, rosszul szellőző, hőséget árasztó kis helyiség volt, és nélkülözött szinte minden kényelmet, és még csak barátságos sem volt. Nyáron szinte elviselhetetlen volt a hőség, amikor a kis primitív petróleumfűző égett.

Anyámra úgy emlékszem vissza, hogy állandóan ki-be járt a konyha és a szoba között, tálalva nekünk az ételt. Ugyanis mindnyájan igényt tartottunk arra, hogy amint megérkeztünk az iskolából, azonnal ennünk lehessen. Egyikünk sem volt hajlandó akár egy negyedórát is várni, míg másik testvére is megjön az iskolából, hogy anyánk egyszerre tudjon tálalni. Mindnyájan megérkezés után rögtön éhen akartunk halni. És anyám tálalt. Közben nem beszélgettünk, hacsak akkor nem, ha az étel nem volt az anyáinkra való. Ezután meg jó esetben házi feladatot írtunk, de leginkább mentünk a haverokkal játszani.

Azt hiszem, anyám soha nem gondolkozott azon, hogy milyen unalmas az élete. És valószínűleg nem is vágyott másra. És még apám is, aki tanult, intelligens ember volt, teljesen helyénvalónak találta anyám számára ezt az életformát. De érdekes módon, amikor először járt Európában, naplójában azért lejegyezte, hogy Európa fejlettsége az arab világgal szemben valószínűleg arra vezethető vissza, hogy a nők alapvetően más pozíciót foglalnak el a társadalomban. No meg arra, hogy Európában gyakran esik az eső. Hát esőt nem tudott varázsolni Egyiptomban, de hogy a felesége életébe változást vigyen, még álmában sem fordult meg a fejében.

Valójában anyám egy generációt testesített meg, ahol a nők gazdaságilag teljesen kiszolgáltatott helyzetben voltak. Férjük eltartotta őket, de erre azért is szükség volt, miután

nem rendelkeztek olyan képesítéssel, ami lehetővé tette volna, hogy munkát vállaljanak. Így a feleségek természetesen azon ügyeskedtek, hogy megtartsák a férjüket, mert egyébként kétséges jövőnek néztek volna elébe. Így nem egy esetben az asszonyok kénytelenek voltak eltűnni, hogy férjük házon kívül költi a pénzét, drogokra, szerencsejátékra vagy akár nőkre. Ma már ezt Egyiptomban egyetlen asszony sem tűrné el. Úgy érzem, anyám gazdasági függősége tartotta össze a házasságot, bár nem mondhatnám, hogy nélkülözte a szeretetet és a megértést. És néha a gyengédség is hirtelen megjelent a házasságban, mint ahogy a napsugarak törnek át a felhőkön.

Mennyit változott a világ. Az egyiptomi nők nagy utat tettek meg, hogy felszámolják a gazdasági függőséget. Munkát vállalnak, tanulnak, és sok területen egyenrangúvá válnak a férfikkal. Együtt dolgoznak a férfikkal a kormányhivatalokban, a magánvállalatoknál, együtt tanítanak az egyetemeken.

Az infláció felerősödésével az élet egyre drágábbá vált. És ezzel párhuzamosan a férfiak megtanulták értékelni a nőket mint egyenrangú társakat, akik szintén részt vállalnak a családi terhekből. Mindez ahhoz vezetett, hogy az értékrend, a családi preferenciák megváltoztak. Kevesebb gyermek született, kisebb lett a konyha, és a főzés megszűnt központi kérdéssé lenni.

A nők tényleges funkciója radikálisan megváltozott. Férjükhöz fűződő kapcsolatuk korábban sokkal inkább hasonlított egy katonai vagy politikai viszonyra, mint házastársi együttélésre. Mára leginkább a kölcsönös tiszteleten alapul.

Talán ez a magyarázat arra, hogy mennyire megváltoztak a szerelmes dalok is, azok a dalok, melyek egykor anyám és apám szívét megdobogtatták. Milyen mások a mostaniak, melyeken lányom és a kortársai elandalodnak. Mennyi könnyet hullattak a szüleim generációjának énekesei. A szüleim még zokogtak a vágyakozástól a távoli szerelmük után. A nagy távolságra gondoltak, ami elválasztja a szerelmüktől. Ez a távolság néha csak a képzeletben élt. Ha összehasonlítjuk ezeket a dalokat a mai szerelmes songokkal, milyen mások. Életörömet sugároznak, optimista, vidám találkozásokról szólnak. A szüleim idejének szentimentális dalai valószínűleg azért voltak szomorúak, mert a két nemzet tökéletesen elválasztották egymástól, és később, a házasságon belüli kapcsolat is rideg-hideg volt. Ha a szüleim valaha is megkönnyezték volna Abd al-Muttalib vagy Umm Kulthum dalait, valószínűleg a soha át nem élt szerelmet siratták volna.

Amit leírtam, közel van az igazsághoz. De ennek az igazságnak két oldala van, vagyis kétszer át kell gondolni, mielőtt végleges következtetéseket vonunk le az egyiptomi nők helyzetére vonatkozóan. Mi is ez a másik oldal? A nagyon gyors elterjedése a „hijab”-nak, azaz a kendőjellegű fejfedőnek, amit mostanság a középosztálybeli nők is hordanak. A fej eltakarása, azt gondolhatnánk, a szimbóluma annak a „visszafejlődésnek”, ami szembeáll az egyiptomi nők emancipációjával.

Az elmúlt ötven év alatt a nők igen jelentős előrelépést tettek. Nem utolsósorban a férfiakhoz fűződő kapcsolatban, de az intellektuális emancipáció, az önbizalom megnövekedése is nagyon jelentős szerepet játszott. És szögezzük le, a hijab viselete nem a fanatizmusnak, ahogy nagyon sokan gondolják, hanem valójában a női erénynek a megkérdőjelezhetetlen bizonyítéka.

Az is igaz, hogy a hijab mostani gyors terjedése elsősorban azoknak a nőknek a körében figyelhető meg, akik korábban kényszerűen el voltak zárva a külvilágtól, életük az otthonukhoz kötődött. Ma összehasonlíthatatlanul nagyobb szabadságot élveznek, élnek is vele, de egyelőre még csak eltakart fejjel-hajjal.